

УДК 911.3

<https://doi.org/10.15407/ugz2017.01.055>**Антуан Фрережеан¹, Лідія Кудруа де Лілль¹, І.Г. Савчук²**¹Університет Ліон-2 Люм'єр, Ліон, Франція²Інститут географії Національної академії наук України, Київ**ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ФРАНЦУЗЬКІ ІНВЕСТИЦІЇ В УКРАЇНУ**

Мета публікації – розкрити географічні аспекти поширення прямих французьких інвестицій в Україну. Для цього проаналізовано значення України у розподілі прямих іноземних інвестицій Франції у країни Центральної та Східної Європи. Розкрито роль і значення Франції серед інших провідних країн-інвесторів в українську економіку та вплив геополітики на обсяги залучення прямих іноземних інвестицій у країну. Показано вплив політики європеїзації України на їх надходження. Охарактеризовано структуру розподілу французьких прямих іноземних інвестицій в економіку України, розміщення відповідних підприємств з інвестиціями за населеними пунктами. Окремо проаналізовано надходження прямих іноземних інвестицій Франції у столицю держави – м. Київ, де зосереджена найбільша їх кількість та вартість. Наукова новизна дослідження: вперше проведено комплексний економіко-географічний аналіз сучасних прямих французьких інвестицій в Україну. Укладено карту поширення відповідних сучасних підприємств з інвестиціями за населеними пунктами. Розкрито специфіку економіко-географічного підходу до вивчення просторового поширення прямих іноземних інвестицій у межах країни.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції; європеїзація; Франція; Україна.

Antoine Frèrejean¹, Lydia Coudroy de Lille¹, Ivan Savchuk²¹CNRS, University of Lumière Lyon 2, EVS, UMR5600, F-69007, France²Institute of Geographie of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv**FRENCH FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN UKRAINE**

The purpose of the paper is to reveal the geographical aspects of the prevalence of French direct investment in Ukraine in the years 2000s. For this, the analysis focuses on the role and the importance of France among the leading investor countries in the Ukrainian economy, and on the influence of geopolitics on the volume of foreign direct investment (FDI) into the country. The analysis reveals the impact of the policy of Europeanization of Ukraine since its independence. The paper deals with the sectorial distribution of French FDI and shows the spatial distribution of the French enterprises in the country and in the urban network. The analysis points a higher distribution in the nation's capital – Kyiv, where is concentrated the largest number of firms' headquarters and the highest value of FDI.

Key-words : Foreign Direct Investments; Europeanization; France; Ukraine.

Вступ

З часу проголошення незалежності Україна намагається інтегрувати свою економіку у світове господарство, яке функціонує на ліберальних засадах. Тому існує спільна для всіх пострадянських країн проблема – як збудувати капіталізм за відсутності власного капіталу [2]. Україна мала чимало економічних переваг: значний промисловий потенціал, багаті на корисні копалини надра, сприятливі умови для розвитку сільського господарства, широкий вихід на морське узбережжя, висококваліфіковані фахівці. Тому українська економіка була другою за головними показниками розвитку у колишньому СРСР. На неї припадало 18,0 % промислової та 22,5 % сільськогосподарської продукції у 1991 р.

Таке виняткове положення у радянській економіці мало і негативний вплив на економічний розвиток України на початку 90-х рр. ХХ ст.: структура економіки спиралась на важку промисловість, що була неадаптованою до умов ліберальної економіки, високий ступінь зношеності основних фондів, енергетична залежність від Росії тощо.

Наслідки повільної лібералізації були двозначними: це відтермінувало надходження іноземних

інвесторів та дозволило посісти ключові позиції в економіці країни місцевим олігархам, які були та залишаються нині головними «іноземними» інвесторами в Україну. Економіка країни зазнала суттєвих негативних процесів, зумовлених світовою економічною кризою 2008 р. – ВВП України скоротився на 15 % між 2008 і 2009 рр., наступна криза призвела до скорочення відповідного показника на 16 % між 2013 і 2015 рр.¹. Україна конче потребує реформ, які неможливі без суттєвого надходження інвестицій в її економіку. Проведення форуму «Інвестиційна Україна» у 2016 р. під егідою Кабінету Міністрів засвідчило відповідні наміри.

Стан вивчення питання

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) визначають як «інвестиції, які резидент-юридична особа вчиняє з метою придбання майна за кордоном для суттєвого впливу на управління відповідною юридичною особою в іншій країні» [4, р. 392]. Міжнародний валютний фонд визначає як критерій мінімальну

¹ Відомості щодо ВВП у постійних цінах взято з бази даних спеціалізованого органу ООН – Конференції з соціально-економічного розвитку.

частку іноземного капіталу у 10 % від статутного капіталу в іноземну юридичну особу для окреслення відповідних дій від придбання «портфельних інвестицій» з метою лише отримання прибутку.

В Україні французькі ПІІ не були предметом окремого дослідження. Загальним аспектам їх залучення та регіонального розподілу присвячено чимало праць, які проте не розкривають особливостей їх розподілу по території держави. На пострадянському просторі економіко-географічні публікації з цього питання, за винятком теоретичної статті М.С. Мироненка [8], відсутні. Французькі географи переважно вивчають вплив ПІІ на розвиток промисловості та міст в окремих регіонах своєї країни. Окремі географічні аспекти особливостей соціально-економічного розвитку міст, як головних реципієнтів ПІІ у світі, розкрито у рамках сучасних досліджень світових міст та глобалізації.

Важливим міждисциплінарним напрямом у вивченні ролі ПІІ у розвитку держав і регіонів є концепція успадкованого розвитку. Згідно з нею, сучасні основні потоки капіталів і товарів лише відтворюють напрями і тренди, що були у період першої глобальної економіки-світу. Відповідні дослідження спираються на теоретичні напрацювання наукової школи Е.Валлерстайна, яка вважає гео економічну концепцію «світу-економіки» найбільш адекватним теоретичним конструктом для розуміння особливостей розвитку господарських процесів у світі та в його окремих частинах, таких як країни, їх регіони, міста тощо.

Мета цього дослідження: спираючись на напрацювання попередників, з нових позицій розкрити специфіку економіко-географічного дослідження ПІІ на трьох основних рівнях географічного аналізу: регіон світу, країна, місто.

Методи дослідження

Сучасна економічна географія має доволі розроблений методичний апарат дослідження розміщення підприємств. Класичні напрацювання у рамках теорії «штандарта» та регіональної економіки дозволяють чітко визначити чинники, які зумовили виникнення та функціонування підприємств у різних секторах економіки. Водночас, подібні дослідження ПІІ не притаманні географічній науці. Це зумовлено відсутністю відповідних статистичних даних у розрізі низових адміністративних одиниць та населених пунктів. У рамках міжнародних проектів проводять порівняння результативності залучення ПІІ до країн певного регіону світу.

Тому перед авторами стояло питання обрання відповідного методичного інструментарію. Важливе місце при цьому мали вихідні теоретичні положення.

Для пояснення географічних аспектів розмі-

щення сучасних ПІІ Франції в Україну було застосовано концепцію успадкованого розвитку. Тому важливе місце у методиці відводиться аналізу ролі різних країн у відповідних потоках ПІІ та ролі історичних чинників в їх розміщенні у межах держави. У цьому контексті доцільне застосування методичного апарату геополітики для розуміння особливостей розподілу ПІІ між країнами Центральної і Східної Європи та зміни значення країн-інвесторів у ПІІ до України. Методичною новизною є впровадження економіко-географічного дослідження особливостей поширення компаній, в які вкладено ПІІ Франції, на рівні міста (на прикладі м. Київ).

Сучасне економіко-географічне дослідження розміщення ПІІ у межах країни-реципієнта, на нашу думку, має спиратись на такі основні методи: історико-географічний, геополітичний (у т.ч. гео економічний), порівняльно-географічний, картографічний, регіонального економічного аналізу та політичної соціології й антропології.

Виклад основного матеріалу

Потреба України в інвестиціях, як й у більшості постсоціалістичних країн, була спрямована на залучення ПІІ. 13 жовтня 1992 р. було прийнято закон, в якому визначено загальні підходи щодо створення й функціонування спеціальних економічних зон, у 1996 р. – закон щодо залучення іноземних інвестицій, за яким було встановлено режим нульової ставки сплати податків у перші п'ять років діяльності підприємств з іноземними інвестиціями на її території. Уряд України створив на цих засадах між 1998 і 2000 рр. низку спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, на які у 2002 р. припадало 10,5 % території держави.

У рамках статті розглянуто місце Франції у цих процесах.

Усі статистичні дані для дослідження отримано у Державній статистичній службі України (Укрстат) за період між 2003 і 2013 рр., інші джерела позначено окремо. Серед них вагомим джерелом інформації були дані, надані Франко-українською торговельно-промисловою палатою, до складу якої входить більшість діючих відповідних підприємств в Україні.

Поставлено такі завдання дослідження:

1) Який сучасний розподіл підприємств, у які вкладено французькі капітали в Україні, за секторами економіки та територіально

2) Чи може Франція, яка у минулому посідала значне місце у ПІІ в Україні, зайняти його знову в українській економіці?

За період між 1993 і 2013 роками загальний обсяг ПІІ в Україну зріс з 284 млн до 78 млрд дол.

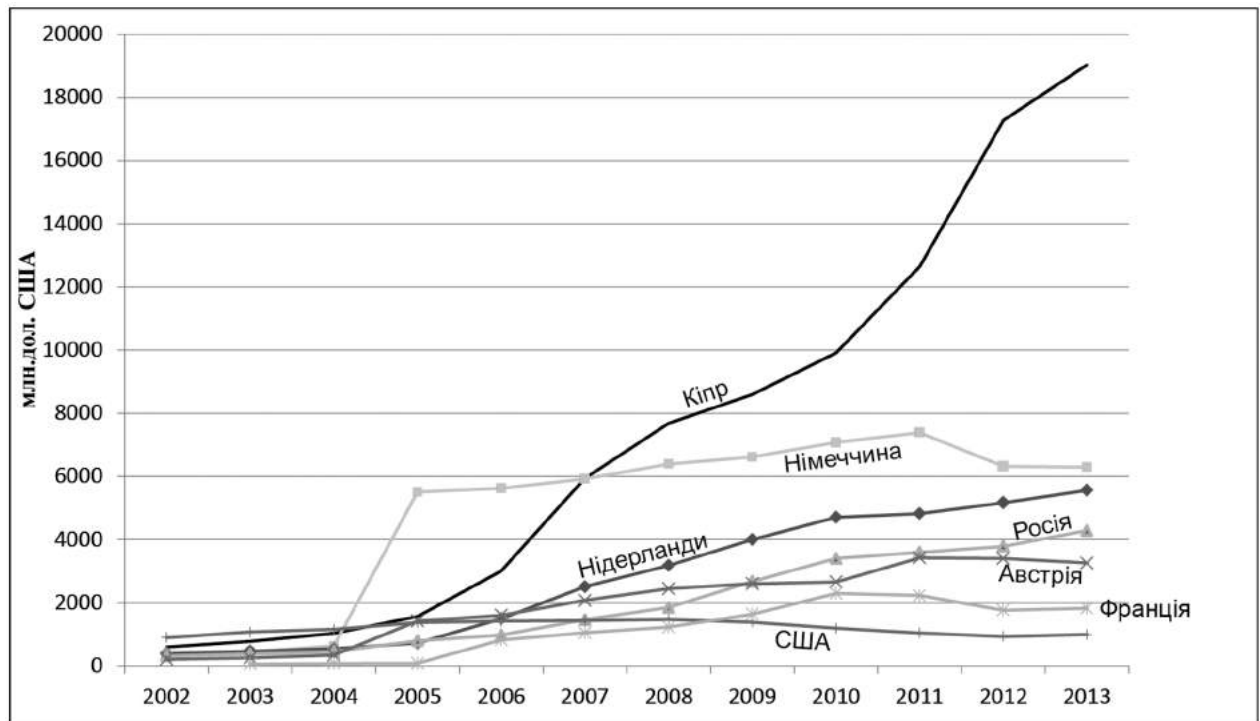

Рисунок 1. Прямі іноземні інвестиції в Україну за головними країнами-партнерами у період між 2002 і 2013 роками² (уклав А. Фрережеан)

США. За спадаючим переліком найбільшими інвесторами у 2013 р. були: Німеччина, Нідерланди і Росія (рис. 1).

За винятком США, решта провідних країн-інвесторів в Україну мали стабільне зростання обсягів ПІІ у період між 2002 і 2013 рр. Від 2007 р. спостерігається стрімке зростання ПІІ з Кіпру, що зумовило впровадження моделі «карусельних інвестицій». Слід зазначити, що значна частина ПІІ з Кіпру має російське походження.

Сучасні французькі ПІІ в Україну мали місце вже на початку її незалежності. Банк «Креді Леоне» одним із перших європейських банків у 1992 р. відкрив своє відділення в Україні. Він опікувався оплатою послуг з відновлення аеропортів, які виконувала компанія «Буйгуе» [1]. Проте у 2002 р. частка Франції у ПІІ в Україну була дуже незначна (0,53%). Лише у 2006 р. вона почала зростати – більше, ніж у дев'ять разів. Це зумовлено приходом в Україну більшості великих відповідних компаній, які забезпечили значні інвестиції насамперед у банківський сектор (наприклад «Райффазен Банк» з Австрії). Так само «УкрСиббанк» було придбано групою «ПНБ-Паріба» спільно з «АКСА» – це були найбільші ПІІ Франції в Україну від 1991 р.

Тому французькі ПІІ у період між 2003 і 2013 роками зросли на 3128 % проти загального їх

приросту в Україну на 756 %. Це забезпечило Франції місце сьомого інвестора в Україну у 2013 р. з часткою у 3,1 % від загальної суми ПІІ у державі.

Франція має тривалу історію вкладання капіталів в Україну. У 1913 р. її інвестиції були найбільшими (50,2 %). Вони істотно вплинули на розвиток на території сучасної України кам'яновугільної та металургійної промисловості, де частка французьких капіталів становила майже 70 % [6].

За радянський період іноземний капітал у Донбасі було ліквідовано. Проте успадкованість у розвитку зумовила те, що банк «Креді Леоне» одним з перших відкрив своє відділення у незалежній Україні, адже за часів Російської імперії цей банк уже мав його в Одесі.

Розподіл підприємств із французькими інвестиціями за секторами економіки та по території України

Укрстат не подає відомостей про обсяг інвестицій у кожне підприємство, тому можливо лише проаналізувати розміщення 376 відповідних підприємств із французьким капіталом. Проаналізовано розміщення їх штаб-квартир, не беручи до уваги поширеність численних відділень банків, що були майже у всіх регіонах України у 2013 р.

У 2003 р. 51,5 % усіх ПІІ Франції в Україну було вкладено у промисловість, тоді як у фінансову діяльність – лише 7,6 %. Як видно з рис. 2, у 2006 р. промисловість залишилась лідером (55,7 %). Уже сім років потому її частка зменшилась до 12,9 % через зростання значення фінансової й страхової

² Укрстат офіційно подає географічний розподіл за країнами походження ПІІ в Україну від 2002 р.

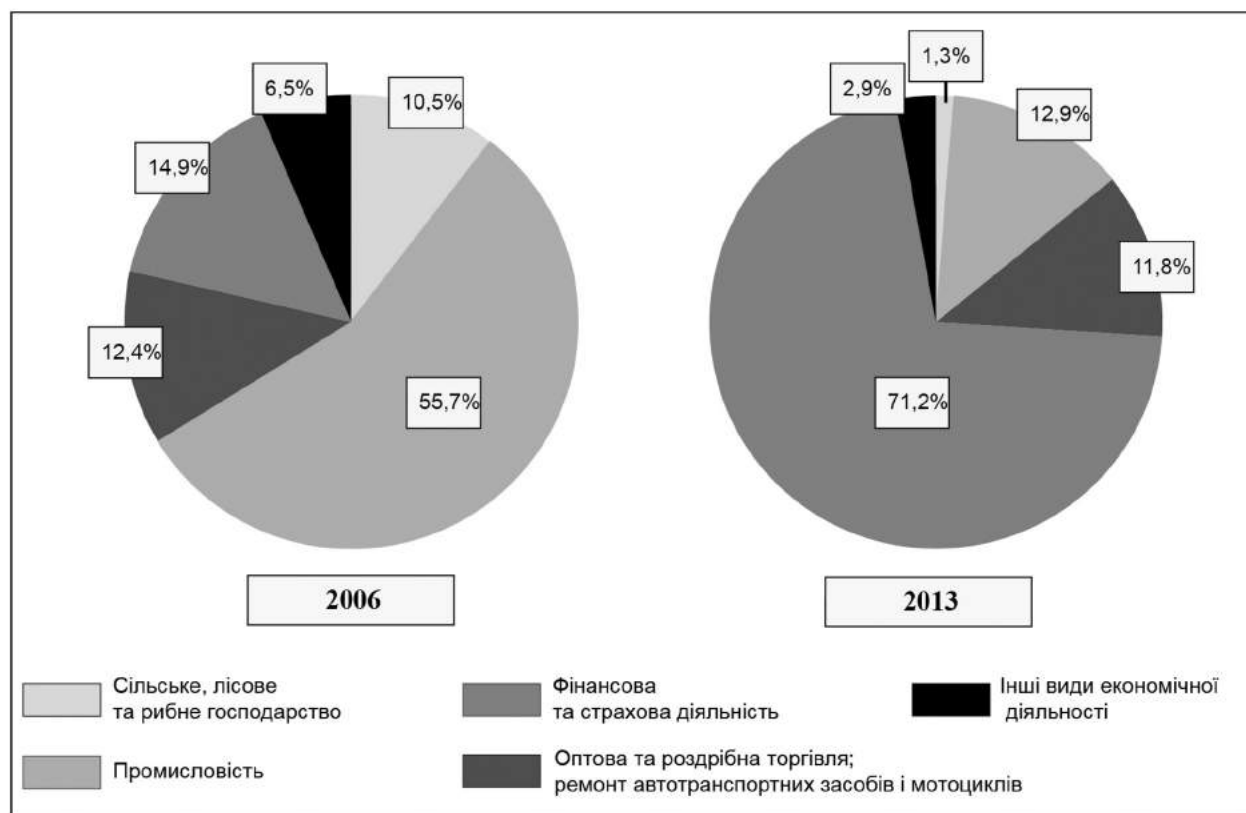

Рисунок 2. Розподіл французьких прямих іноземних інвестицій в Україну за секторами економіки у 2006 і 2013 роках (уклав А. Фрережан)

діяльності (71,1 % у 2013 р.). Це зумовлено приходом «ПНБ-Паріба» і «АКСА» в Україну. Ці інвестиції стали можливі через відкриття банківської системи у 2000-і роки.

У 2015 р. з 14 найбільших банків України 8 були іноземними (з них по чотири з Росії й ЄС та три у власності українських олігархів). Франція є єдиною серед країн-членів ЄС, яка відразу контролює два таких банки («Креді Агріколь» і «ПНБ-Паріба»). На вісім компаній у секторі фінансових і страхових послуг припадає 71,2% ПІІ з Франції. Найменше ПІІ з Франції вкладено у сільське господарство України (1,3 % у 2013 р.).

Більшість французьких інвестицій в Україну вкладено у портфельні інвестиції з часткою у статутному капіталі меншою за 10 %, що вказує на обмеженість їх впливу на економіку держави. Відповідні компанії не обліковуються Укрстатом за країною походження всіх інвесторів, тому обсяг інвестицій не враховується у загальній сумі ПІІ з відповідної країни. Їх виявлення можливо лише шляхом вивчення їх наявності у переліку компаній, які входять до тих чи інших професійних організацій, створених для сприяння економічних відносин між Україною та певною країною.

Відповідні дані було доповнено переліком компаній-членів Франко-української торговельно-промислової палати (ФУТПП). Ця організація була створена у 1994 р. як Асоціація французької діло-

вої спільноти в Україні та стала торговельною палатою лише у 2011 р. Розподіл компаній-членів за секторами економічної діяльності доволі близький до офіційних даних Укрстату: на третинний сектор припадає 74,6 % їх загальної кількості. Лише у промисловості відповідний показник менший за дані Укрстату (8,4 %). Дати вступу до ФУТПП показують, що більшість французьких транснаціональних компаній (ТНК) були представлені в Україні раніше банку «ПНБ-Паріба» (найбільший інвестор з числа французьких компаній).

Наприклад, компанія «Данон» діє від 1998 р. (первинний сектор), компанія «Ер Лікід» – з 1992 р. (вторинний сектор), а компанія «Бетен Інженєри» – від 1991 р. (третинний сектор). Нині у сільському господарстві України функціонує чимало відомих французьких ТНК: «Лімагрен» (від 2009 р.), «Маїсадур» (2010) і «Агрітел» (2009), що надають послуги з супроводу діяльності українських компаній на світових аграрних ринках та іноземним інвесторам, які планують чи діють у цьому виді економічної діяльності в Україні.

Територіальний аспект розподілу ПІІ з Франції показано на двох рівнях географічного аналізу: 1) у рамках системи міст з метою розкриття ролі та значення м. Київ, 2) на регіональному рівні для виявлення диспропорцій у регіональній економічній політиці (рис. 3).

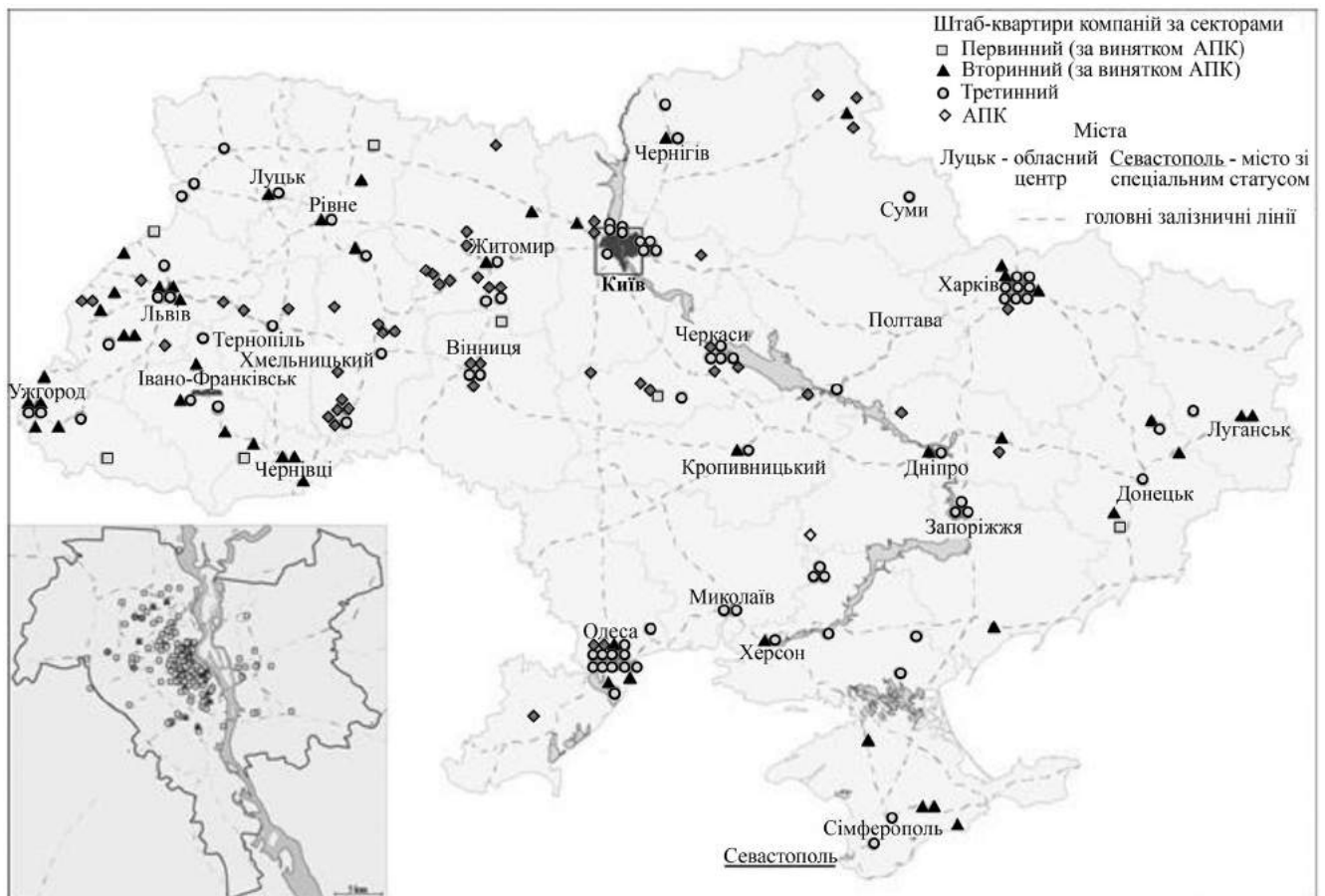

Рисунок 3. Розміщення компаній з французькими прямими інвестиціями в Україну у 2013 р. (уклав А. Фрережеан)

Розміщення компаній з французькими ПІІ у рамках міських систем засвідчує виразну їх концентрацію у столиці України. У м. Київ у 2013 р. було зосереджено 51,5 % їх штаб-квартир. Це не є особливістю розподілу саме французьких ПІІ, адже у компанії цього міста вкладено 44,0 % всіх ПІІ в Україну. Від середини 2000-х рр. простежується тенденція до зростання значення столиці у вкладеннях ПІІ у державу. Така концентрація є типовою для країн з централізованою системою управління. Київ, як столиця у такій країні, є основним місцем прийняття політичних і економічних рішень, тому в ньому зосереджуються фінансові й матеріальні потоки. Це зумовлює вибір іноземних інвесторів (як великих ТНК, так і малих підприємств) щодо доцільності створення тут відповідної компанії.

Другим містом України за кількістю компаній із французькими ПІІ є Одеса (17 компаній у 2013 р.), що пояснюється її вигідним приморським положенням на березі Чорного моря. Слід зазначити, що лише у Києві та Одесі діють компанії з надання послуг у сфері просування бізнесу. Також значною, як для України, є концентрація французьких компаній у м. Харків, що зумовлено, на нашу думку, не стільки наданням послуг для великої промисловості цього міста, як обслуговуванням компаній, які також діють у сусідніх областях Росії.

На регіональному рівні найбільше французьких компаній зосереджено на заході України (23,4 % у 2013 р.). Вони переважно діють у вторинному секторі в областях, що межують з країнами-членами ЄС, та у районах України, де відповідні підприємства займаються переважно господарською діяльністю у первинному секторі економіки. Як уже зазначалось, це найменш привабливий для ПІІ з Франції сектор економіки України.

У Дніпропетровській і Донецькій областях у 2013 р. діяло лише 12 французьких компаній (3,1% від їх загальної кількості в Україні), тоді як на ці дві області припадає найбільша кількість ПІІ в Україну (відповідно 12,3% і 11,2%). Це дає підстави стверджувати, що більшість відповідних інвестицій, які надходять з Кіпру, не є насправді іноземними. ПІІ з цієї країни поширені по всій Україні. Так, у 2010 р. кіпрські інвестори в економіці м. Львів посідали третє місце (13,6%) після Польщі й Австрії³.

Події на Сході України, що відбулись після Євромайдану, та проведення антитерористичної операції пояснюють незначний обсяг французьких інвестицій у цій частині території країни.

Географічний розподіл компаній-членів ФУТІІІ

³За даними Головного управління статистики у Львівській області.

лише підтверджує виразну концентрацію французького капіталу в економіці м. Київ, де власне і знаходиться штаб-квартира цієї організації та зосереджено 80 % усіх штаб-квартир компаній-членів. Окремі з них мають свої відділення у Київській області чи в інших регіонах України. Також на фоні країни виділяється м. Одеса (4 компанії-члени ФУТПП).

Отже, можна констатувати, що на відміну від ситуації на початку ХХ ст., коли більшість французьких ПІІ було вкладено в економіку східних регіонів України, нині вони переважно зосереджені на заході та у столиці держави.

Висновки

Україна, яка знаходиться між країнами-членами ЄС і Росією, має важливе стратегічне значення [3], що зумовлює їх першість у ПІІ у державу. Проевропейський вибір за умов кризи у російсько-українських відносинах має сприяти розширенню присутності інвесторів з ЄС, а ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у грудні 2016 р. надає офіційного оформлення відповідним політичним рішенням. Проте економічна криза в Україні триває, що зумовлює постійне скорочення ВВП держави (у 2014 р. його вартість скоротилась на 28 %, у 2015 р. ще на 27 %).

Ця нова політична, економічна, геополітична та фінансова криза має багато різних негативних ефектів. Вона не сприяє залученню потенційних інвесторів та збереженню вже існуючих. Анексія Криму Росією та проведення антитерористичної операції на Сході держави, на частині території Донецької та Луганської областей, призвела до закриття більшості компаній з ПІІ у цих регіонах України. Вона негативно вплинула на Харківську область, яка, зважаючи на своє прикордонне з Росією положення, раніше мала відповідні переваги у залученні ПІІ.

Значний вплив на зменшення обсягу ПІІ у державу має збідніння населення, яке не має достатньо коштів для придбання більш дорогих іноземних товарів чи послуг. Це призвело до «замороження» діяльності значної кількості французьких компаній, які діють у сфері надання послуг в Україні. Частина з них значно скоротила кількість іноземного персоналу з метою зменшення вартості наданих послуг, але це відповідно позначилось і на їх якості.

При цьому слід зазначити, що значного скорочення французьких інвестицій в Україну не спостерігається, що пов'язано з великим потенціалом українською ринку, а також великими розмірами відповідних капіталовкладень (концепція «захоплення берега» Б.Левіт і Дж.Марша [7]).

За цих умов важливого значення набувають державні заходи щодо створення особливих переваг з метою швидкого відновлення обсягу залучення ПІІ в умовах кризи та поступового виходу з неї. Особливо важливим це є в умовах реформи децентралізації, коли значна частина повноважень передається відповідним громадам, що можуть, за умов правильної інвестиційної політики, залучити у місцеву економіку значні інвестиції.

Особливо сприятливі передумови з провадження такої політики має столиця України та населені пункти, що входять до складу її агломерації, а також значна частина населених пунктів на заході держави, розташованих вздовж важливих транспортних ліній, по яких відбуваються економічні зв'язки між Україною і країнами-членами ЄС. Відповідні населені пункти можуть, навіть за сучасної складної економічної ситуації, стати осередками економічного зростання на базі ПІІ, у т.ч. з Франції. Прикладом цього може бути початок реалізації у 2016 р. у м. Козятин Вінницької області великого інвестиційного проекту за участю французької компанії.

References [Література]

1. Bayou C. (1994). Les échanges de la France avec les pays de l'ex-URSS en 1992-1993. *In Le Courrier des Pays de l'Est*, 387, 33-42. [In French].
2. Beyer L. (2002). Please invest in our country. *Communist and Post-Communist Studies*, 35, 2.
3. Brzeziński Z. (1997). *Le grand échiquier: L'Amérique et le reste du monde*. Paris: Bayard. [In French].
4. *Dictionnaire de l'économie* (2008). Ed. Bezbakh P., Gherardi S. Paris: Larousse. [In French].
5. Denysyuk V. (2003). Les Russes en Ukraine. Un révélateur de contraintes. *Outre-Terre*, 4, 113-118. [In French].
6. Holubnychy V. (1969). Three lectures of Ukrainian economy. New-York: *Ukraina i dijaspora*, 437-441. [In Ukrainian]. [Голубничий В. Три лекції про економіку України. – Нью-Йорк: Україна і діаспора, 1969. – С. 437-441].
7. Levitt B., March J. (1988). Organizational Learning. *Annual Review of Sociology*, 14, 318-340.
8. Myronenko M.S. (2002). The basic theory of foreign direct investment in the context of competitiveness of countries in the world. *The competitiveness in the world economy: spatial analysis*. Ed. M.S. Myronenko. Moscow: Press-Solo, 79-100. [In Russian]. [Мироненко М.С. Основные теории прямого зарубежного инвестирования в контексте конкурентоспособности стран мира // Конкурентоспособность в системе мирового хозяйства: пространственный анализ / под. ред. М.С. Мироненко. – М.: Пресс-Соло, 2002. – С. 79-100.]
9. Tulmets E. (2006). L'Allemagne, l'élargissement européen et la politique de voisinage. *Transcontinentales*, 2, 121-149.